

Symbolika novodobého obecního znaku aneb Co o obci vypráví její znak

Novodobý obecní znak je jedinečným prostředkem prezentace i reprezentace obce. Pokud „srozumitelně“ zachycuje nejsilnější symboly místa, zdůrazňuje jeho specifické rysy a podtrhuje pozitivní obraz obce, stává se její vizitkou, posiluje emoční vazby k místu, spojuje obyvatele, láká návštěvníky. V obecních znacích s vysokou výpovědní hodnotou proto bývají nejčastěji zastoupeny nadčasové symboly „trvalé hodnoty“ (krajinné, historické), ale i hospodářské či společenské. Objevují se však i motivy s jedinečným významem (specifická událost, rodák). Pro heraldické zobrazení zvolené symboliky jsou využívány tinktury, polcení štítu a nejčastěji figury.

Nejvýrazněji je symbolika novodobých obecních znaků ovlivněna krajinnými a přírodními prvky. Ty život obcí ovlivňují a charakterizují, jsou pro obyvatele důležité (z ekonomického, ekologického i kulturního hlediska) a výrazně obec „prezentují“ navenek (turistické cíle, dominanty). V obecních znacích jsou vyjádřeny různými způsoby. K nejčastějším patří tinktury: zelená odkazuje ke krajinnému rázu místa, k lesnatosti, ale i k pastvinám a lukám (např. Vlastibořice). Stříbrná asociuje klima (Bedřichov), modrá je typická pro vodní plochy a toky (Zahrádky). Zelená, modrá a hnědá tinktura evokují i bažiny či mokřady (Brniště, Doksy). Polcením štítu bývá vyjádřena blízkost hor (Paseky n. J.) i sémantika vodních toků (modrá či stříbrná příčná břevna, vlnité polcení – např. Višňová). Krajinný a přírodní ráz připomíná ve znacích i řada figur. Lesní porosty jsou prezentovány figurami jehličnanů (nebo jejich částí) i listnatých stromů či kapradin (Bedřichov, Tanvald, Smržovka). Oblý vrch nebo vícevrší znázorňuje konkrétní hory, kopce či skalní útvary, dominanty obcí (Bezděz – Doksy, Sloní kameny – Rynoltice). Odkaz k vrchu či skále může být stylizován i do podoby hrotu (Ještěd – Světlá p. J.). Trojvrší je často symbolem blízkého pohoří (Lužické hory – Svor) nebo odkazuje ke „svazité“ poloze obce (Chlum). Význam rybníků (a rybolovu) umocňují figury ryb (Hamr na Jezeře) nebo leknínů (Sosnová). Soutoky, na nichž byla založena jádra budoucích osad, zachycují např. vidlice (Jablonné v Podještědí) nebo kůl (Ktová), pramen odkazuje k výskytu léčivých vod (Chotovice). Památné aleje nebo stromy evokují figury jejich listů (lipové – Radimovice, javorové – Dlouhý Most), větviček (tis – Krompach) i celých stromů. Znaky odrážejí i pro lokalitu typickou, často legislativně chráněnou flóru (bledule – Zahrádky, lilie zlatohlavá – Svor).

Znaky odkazují také k přírodnímu bohatství. Stříbrná či zlatá připomínají těžbu drahých kovů (Plavy) stejně jako významově odpovídající figury: horník (Rokytnice n. J.), kladívka, mlátek, škrabky (Chrastava), hamr (Velké Hamry) i nerosty samotné (Tatobity). Zelená či zlatá tinktura často připomínají zemědělský ráz obcí (Velký Valtinov), podobnou roli plní figury typických plodin: obilných klasů (Sychrov), lnu (Svijanský Újezd) a chmele (Blatce), květy i plody ovocných stromů (Pěňčín), ale i figury jednoduchých zemědělských nástrojů (kosa – Radvanec). K mlynářské tradici odkazují mlýnská kola (Albrechtice), pastevectví symbolizují figury chovaných zvířat (Nová Ves). Svě místo má v komunální symbolice i lesní hospodářství. Loveckou tradici připomíná nejčastěji jelen, atribut patrona lovu sv. Huberta (Benecko), dřevařskou produkci prezentuje např. pilové dělení štítu (Paseky n. J.) nebo sekyry (Tuhaň).

Četné jsou v komunální symbolice i grafické prvky čerpající z historie a paměti místa. Tinkturami bývají připomínány rodové barvy zakladatelů nebo významných majitelů obcí (černožlatá Ronovců – Českolipsko, modrozlatá Markvarticů – Turnovsko), časté je i užití erbovních figur významných držitelů (ronovské ostrve – Českolipsko, markvartický lev – Turnovsko). Ojedinelé nejsou ani připomínky církevního vlastnictví (biskupský klobouk – Stvolínky). Ve výjimečných případech se v obecním znaku setkáme i s figurou českého lva. Ta většinou odkazuje na původní královskou držbu (Bezděz), výjimečně se pojí s novodobou charakteristikou (české sklo – Kamenický Šenov). Historii obcí zdůrazňují i figury cimbuří, věží a bran, připomínající původní tvrze a hrady, při nichž vyrůstaly poddanské vsi (hrad Grabštejn - Chotyně). Řidčeji se v obecních znacích objevují odkazy na historické jedinečnosti, např. založení vsi žďářením (Ždírec), paleolitické nálezy (Velenice).

V novodobých obecních znacích je poměrně hojné také užití církevní symboliky. Opakovaně se setkáváme s křížem, odkazujícím k existenci farnosti či kostela (Benecko), častá je silueta typické sakrální stavby (kostela, zvonice, kláštera) nebo sochy. S historickou pamětí souvisejí také odkazy

k tradičním poutním místům (mariánská lilie – Bozkov). Velmi četné jsou atributy světců, patronů místních kostelů a kaplí (sv. Mikuláš – Brniště).

Hospodářské dějiny obce se v obecních znacích odrážejí prostřednictvím symbolů vztahujících se k tradiční lokální výrobě. Modrou či stříbrnou tinkturou bývá vyjádřena sklářská tradice (Velenice), červenou kovářství. Časté jsou figury speciálních nástrojů (tkalcovský člunek – Radvanec) i výrobních míst (sklářská pec – Polevsko) a konkrétních výrobků (pohár – Kamenický Šenov).

V obecních znacích se objevují i odkazy na výjimečné, architektonicky cenné stavby, mosty (Horní Police), rozhledny (Janov nad Nisou) i proslulé hostince (U Husy – Paceřice) či parky (Zahrádky).

Svébytnou skupinu grafických symbolů tvoří prvky připomínající sepětí současné obce s původními osadami a vískami, dnes jejími částmi. Jejich počet je vyjádřen polcením štítu (Sosnová), pruhy, břevny (Kořenov) i figurami, většinou spojenými ještě s jinou významovou rovinou (tři hvězdy – Volfartice).

Nejzajímavější (a z hlediska porozumění nejnáročnější) jsou ty symboly, jež ve znaku odkazují k „nehmotnému dědictví“ místa, k tradicím, zvykům, pověstem či historickým událostem. Bez znalosti reálií je jejich „čitelnost“ takřka nemožná (kohout – Lázně Libverda, lilie na vodě – Horní Police, rytíř – Lomnice n. P.), pokud však má blason základ v obecně známé tradici či vyprávění, je jejich umístění ve znaku velmi efektivní (i efektní).

Při tvorbě nových obecních znaků je doporučeno vycházet z obecních pečeti, razítek, kronik a místních názvů. Proto se v komunální symbolice často objevují figury z historických pečeti (žebřík – Žandov). Názvy se pak odrážejí v tzv. mluvících znameních, které grafickým symbolem vystihují jméno obce. Některé jsou založeny na přímém názvovém symbolu (dub – Dubnice, strouha – Stružnice), jiné spojují etymologii místního názvu s metaforickým atributem (růženec – Mníšek u Liberce), s polohou obce nebo konkrétním jevem (sekyry - Proseč p. J.). V pohraničních oblastech některá mluvící znamení odkazují k německým, po roce 1945 zrušeným místním názvům (Volfartice – vlk, něm. Wolf, Krompach – křivý potok, něm. Krummbach). Tyto symboly (spolu s historickými a církevními motivy) dokládají, že přes stále připomínané přetrvávající etnické antagonismy v dosídlených oblastech i v médiích často propagovanou snahu „odstříhnout se od všeho německého“ převládá v pohraničních oblastech hrdost na kulturní dědictví a vědomí, že historická paměť místa obohacuje i ty, kteří zde nežijí po staletí.

Všechny výše uvedené typy symbolů jsou v obecním znaku významotvorné jen tehdy, jsou-li pro obyvatele i návštěvníky obce srozumitelné a „reprezentativní“. Bohužel ne všechny obecní znaky tuto podmínku splňují. Jejich ikonografie je v mnoha případech nepřehledná, symbolika předimenzovaná, neesteticky ztvárněná a nejasná. Navrhovatelé často vycházejí z chybných historických údajů, používají deformované, matoucí nebo zapomenuté symboly. Do znaku nejednou promítají vlastní estetické cítění i osobní snahy o zviditelnění (portrét starosty ve znaku Novosedlic u Teplic). Zkombinují-li se takovéto chyby s formálními (heraldickými), ztrácí obecní znak svou hodnotu již v okamžiku, kdy je navrhován a schvalován. Naprosto nepřijatelné jsou znaky se složitou ikonografií (osm významových figur v jednom znaku – Světlá p. J.). Podobně negativně lze hodnotit znaky se zavádějící symbolikou (nejčastější je neznalost církevních termínů nebo záměna či komolení atributů svatých (dvouhlavý orel Jana Evangelisty – Malé Březno) i znaky s chybným, „řádoby odborným“ popisem („biberštejnský korál“ – Krásný Les). Přidá-li se k nepromyšlenému blasonu a nevhodnému výběru symbolů ještě nízká kresebná úroveň (neumělá stylizace figur, bizarnost, karikatura, „fotografické“ vykreslení detailů), je obecní znak spíše ostudou než pýchou. V Libereckém kraji jsou ale neestetické či chybné znaky v celkovém počtu 186 pouhou výjimkou.